

Weronika Balcer

**ZŁOTY JUBILEUSZ 50-LECIA DZIAŁALNOŚCI
ZESPOŁU REGIONALNEGO „BABIOGÓRCY”**

Jubileusz 50-lecia to szczególny jubileusz dla nas – byłych członków oraz dla założycielki zespołu p. Zofii Bugajskiej, która do dziś współpracuje z zespołem jako konsultant grupy dziecięcej oraz kierownik artystyczny Grupy Śpiewaczej KGW „Zawojanki” będącej częścią zespołu „Babiogórcy”.

Region Babiogórców jest położony w dolinie rzeki Skawicy od strony północnej Babiej Góry. Obejmuje wsie Zawoję, Skawicę i część przyległych okolic. Jest to mała ojczyzna zamknięta od południa Pasmem Babiogórskim, od wschodu Pasmem Policy, a od zachodu Pasmem Jałowieckim. Ten stosunkowo nieduży obszarem region jest bogaty pod względem piękna krajobrazu. Różni się od innych regionów bogactwem kultury ludowej – pieśni, tańce, legendy, obrzędy, a także pięknymi strojami, gwarą, niepowtarzalną muzyką i architekturą.

W okresie międzywojennym nauczyciel Franciszek Gazda (zwany „budzi-cielem folkloru w Zawoi”) założył Zespół Regionalny „Zawojanie”, który działał w latach 1933–1938. Zespół przestał działać tuż przed wojną. Stroje odtworzone przez F. Gazdę zostały zniszczone. Sam założyciel zespołu wyjechał, jednak pozostali jego członkowie, którzy nosili w sercach zamiysł odnowienia zespołu na terenie Zawoi po wojnie. Wspominali oni z dużym szacunkiem osobę Franciszka Gazdy i jego osiągnięcia dla ówczesnego zespołu. Tak więc narodziła się myśl założenia zespołu na dorobku historii wspaniałej działalności zespołu „Zawojanie” w okresie przedwojennym.

Życzliwe opowiadania mieszkańców Zawoi o F. Gaździe i jego wyczynach z zespołem oraz bezpośrednie prośby byłych członków zespołu Gazdy skierowane zostały do p. Zofii Bugajskiej, która wspomina ten okres z pewnym wzruszeniem, zmobilizowały ją, aby zagłębić się w historię Zawoi, poznać folklor Babiogórców i wypełnić wieloletnią powojenną pustkę.

Zofia Bugajska przybyła na teren Zawoi w roku 1958 obejmując stanowisko kierownika Szkoły Podstawowej nr 5. – nie była rodowitą zawojanką, urodziła się i wychowała w Limanowej w regionie sądeckim, a mimo to stosunkowo szybko zaaklimatyzowała się w nowym środowisku. Zafascynował ją region babiogórski, a Zawoja stała się ukochanym miejscem pracy.

W niedługim czasie doszła do wniosku, że bogactwo pieśni, tańców, legend, obrzędów jeszcze w naturalnym wydaniu wśród mieszkańców Zawoi, może stanowić bazę do założenia zespołu. Na poznanie regionu potrzeba było jednak trochę czasu, aby „rozeznaczyć” gwarę, muzykę, taniec, obrzędy, ubiór oraz poznać architekturę miejscowego regionu. Z uwagi na to, iż literatura dotycząca regionu babiogórskiego była znikoma i trudno dostępna, zbierała pieśni, legendy, obrzędy, tańce w formie zapisów i nagrań. Chodziła niemal wszędzie: na zabawy, wesela, dożynki, chrzciny, zebrania. Przysiadła się do starszych mieszkańców Zawoi przeprowadzając z nimi wiele wywiadów. Pytała o to, jak wyglądało ich codzienne życie kiedy byli młodymi ludźmi, co śpiewali i tańczyli, co robili pełniąc rolę drużbów czy gości weselnych, jak wyglądały inne obrzędy i zwyczaje. Prosiła ich, by opowiadali jej również legendy i opowiadania tzw. „gotki”, słowem – interesowała się i notowała wszystko, co dotyczyło dawnego życia Babiogórców. Ponieważ Zawoja jest wsią rozległą, musiała bardzo się starać, aby zdobyć informacje, a niejednokrotnie przetańczyć ze starymi góralami na weselach i zabawach całe noce, by nauczyć się autentycznych tańców. Zebrany materiał mógł służyć do założenia zespołu folklorystycznego po długiej przerwie od 1938 roku, a był to już początek lat sześćdziesiątych XX wieku.

Regionalny Zespół „Babiogórcy” został założony w marcu 1963 roku przez Zofię Bugajską – kierownika Szkoły Podstawowej nr 5 w Zawoi-Gołyni i jej męża Władysława Bugajskiego – zastępcę nadleśniczego w Zawoi. Jak czytamy w protokole założycielskim z dnia 27 marca 1963 roku, komitet organizacyjny zespołu składał się z 30 osób – wszystkich kierowników różnych instytucji na terenie Zawoi. Tak postanowiły i zatwierdziły ówczesne władze polityczne gminy. Protokół pisała Teresa Pawłowska – pracownik naukowy Babiogórskiego Parku Narodowego, którą wybrano na sekretarza zarządu zespołu. Nie ustalono formy finansowania działalności zespołu.

Początkowo zespół miał się nazywać „Zawojanie” – jak w okresie międzywojennym, jednak członkowie już istniejącego zespołu w głosowaniu wybrali nazwę „Babiogórcy”. Miał on za zadanie kontynuowanie tradycji; było to nawiązanie do Zespołu Regionalnego „Zawojanie” Franciszka Gazdy z lat 1933–1938.

Próby zespołu rozpoczęły się zaraz po jego założeniu. Bardzo szybko okazało się, że pani Zofia sama musiała pełnić rolę choreografa, etnografa, muzyka i kierownika zespołu. W pracy tej pomagał jej mąż, który zwoływał próby, wyszukiwał w terenie „grajków” (znał teren z racji pełnionej służby). Organizował on też dla członków zespołu pracę przy zalesieniach, aby zarobić na instrumenty i stroje. Zespół nie był i nadal nie jest finansowany przez żadną instytucję. Początkowo próby zespołu odbywały się w Centrum Zawoi w remizie OSP, na które przychodziło dużo chętnych osób, jednak na każdą próbę przychodziły inne osoby przez co trudno było skompletować

i dobrać pary, nie wspominając o nauce śpiewu i tańca. Pani Zofia często chodziła na próby pieszo 5 km z Zawoi Dolnej, gdzie mieszkała i pracowała. Po dwóch miesiącach takich chaotycznych prób bez rezultatu – w maju 1963 roku – przeniesiono próby zespołu do Zawoi Dolnej, również do remizy OSP oraz do Szkoły Podstawowej nr 5, znajdującej się niedaleko remizy. Rozpoczęła się systematyczna praca w przygotowaniach „Wesela w Zawoi”. O informatorów nie było trudno – żyli starsi, którzy zawsze służyli radą. Do zespołu zgłosili się chętni z najdalszych zakątków Zawoi i Skawicy. Nie odstraszała ich od uczestnictwa w próbach odległość, zła pogoda czy późna pora wieczorowa, próby odbywały się dwa razy w tygodniu. Nikomu w zespole – uczestnikom, kapeli czy kierownictwu – nie płacono za opracowanie programu i prowadzenie prób. Opracowywany program musiał być zgodny z regionem, należało go uzgodnić z muzykologami oraz etnografami i zanotować nuty. Trudność była w tym, że nie było do tego odpowiedniej aparatury, a w niektórych przysiółkach nawet prądu. Pani Zofia notowała w terenie ze słuchu lub organizowała nagrania u siebie w szkole na pożyczonym sprzęcie np. z Radia Kraków. Zabierało jej to dużo czasu, a przecież miała obowiązki służbowe w szkole i własną rodzinę – w tym dwoje małych dzieci. Nie szczędziła jednak sił i czasu, aby zebrać, zanotować i odtworzyć piękno kultury ludowej „Babogórców”, która ją zauroczyła.

Pierwszy występ zespołu odbył się 22 lipca 1963 roku w Domu Parafialnym w Zawoi – po czterech miesiącach od założenia. Zespół wystąpił w wypożyczonych strojach z Sidziny. Były to stroje zakopiańskie, nie pasowały do regionu babogórskiego, ale nie było wyboru. Kapela grała „po cywilnemu” – brak było ubiorów. Mieszkańcy Zawoi czekali na pierwszy po II wojnie światowej występ. Było to duże wydarzenie, a sala nie pomieściła chętnych widzów. Zespół jechał przez wieś na furmankach, jak przystało na prawdziwe wesele góralskie. Duże zainteresowanie wzbudziły tańce, takie jak: wywodzony, wydziwiany, hajduk, siustany oraz taniec ze skrzynią, w której było wiano młodej pani. Opisy tych tańców znajdują się w zbiorze *Pieśni*

Soliści zespołu – Ala i Siasiu Marek

i tańce w Zawoi wydany w 1987 r. i wznowionym w 1994 i 1995, opracowanym przez rodzinę Bugajskich. Od 22 lipca do końca sierpnia 1963r. „Wesele w Zawoi” było grane 16 razy w różnych warunkach i w różnych zakątkach Zawoi, m.in. w domach wczasowych, pod lasem na polanie Węłcza, gdzie

zespół dojechał tzw. wywrotką ciężarową. Był to okres, kiedy na wsi ginęły tradycje, a z nimi tańce regionalne i pieśni. Młodzież masowo przenosiła się do miast, a na wieś wchodziły nowe – inne zwyczaje. Pojawiała się moda na miasto, a wszystko związane z wsią stawało się wstydlive – niektórzy nie przyznawali się do pochodzenia wiejskiego.

Gdyby nie działalność Zespołu „Babiogórcy”, tych dzielnych gazdów z gaździnymi i parobków z dziewczotami – nie opracowano by zbioru pt. *Pieśni i tańce w Zawoi* zebranego i opracowanego przez rodzinę Bugajskich, nie byłoby czego przekazywać następnym pokoleniom, bo w tamtym czasie nikt inny nie zajmował się ocaleniem piękna ginącej kultury Babiogórców. W zbiorze tym udokumentowana jest samodzielność kultury ludowej regionu babiogórskiego, zawiera on dużo unikalnych i niepowtarzalnych pieśni i tańców. Zbiór ten jest efektem ogromnego wysiłku i pracy, i oceniany jest jako ogromna wartość dla regionu Babiej Góry.

Zespół powstał i działał w trudnych warunkach politycznych ustroju państwa – walki z religią. Panowała cenzura – w treściach pieśni, opowiadań czy scenach rodzajowych nie mogło być wątków ani żadnych słów religijnych (np. Daj Boże, Szczęść Boże itp.) – co w kulturze ludowej jest niemożliwe, gdyż wyrosła na fundamencie chrześcijańskim.

W historii Zespołu „Babiogórcy” są zachowane dokumenty z 1964 r., kiedy to grał opracowaną i osadzoną w regionie *Pastorałkę*. Społeczeństwo bardzo oczekiwało tego typu widowiska. Żadna sala nie była w stanie pomieścić chętnych widzów „jasełek”. Widowisko było grane po trzy razy dziennie od św. Szczepana do Trzech Króli 1963/64 roku. Nie podobało się to władzom i tak 6 stycznia 1964 roku w czasie przedstawienia na scenę wkroczyła MO zabraniając dalszego odgrywania „jasełek”. Było to w Skawicy w starej remizie. Żyjący członkowie zespołu oraz widzowie obecni na występach pamiętają to wydarzenie. Opisał to wydarzenie w swej książce pt. *Przepowiednia Proroka* ludowy poeta Stanisław Zawojski-Burdele.

Jeden rozdział poświęcił bohaterce oskarżonej o przygotowanie i granie *Widowiska o treści religijnej* (nr rejestracyjny wezwania na rozprawę 350/64 z dnia 7 kwietnia 1964 r.).

W zespole od początku występowały dwie grupy: gazdów i gaździn oraz parobków i dziewcząt. Grupa starszych: Otylia Gąsior, Józefa Tomcza, Zofia Bugajska, Aniela Marek, Helena Dyrz, Bronisława Marek, Józef Tomczak, Mieczysław Marek, Julian Gąsior, Ignacy Babiarczyk, Tadeusz Kozina, Władysław Florczak. Grupa młodzieży i dzieci: Władysława Kuś, Janina Gancarczyk, Wanda Pacyga, Stefania Szpak, Stanisława Marek, Emilia Spyрка, Janina Giertuga, Józefa Burdyl, Anna Bura, Emilia Kuś.

W późniejszym czasie dołączyły: Maria Makoś, Maria Smyrak, Maria Szczurek, Józefa Buba, Stanisława Bury, Emilia Matyja, Małgorzata Bugajska. Eugeniusz Groń, Grzegorz Żurek, Stefan Szczurek, Edward Kozina, Stanisław Makoś, Jan Drwał, Józef Bubiak, Stefan Baraniec. W późniejszym czasie

„Babiogórcy” 1977 rok; ostatnia grupa młodzieżowa

dołączyli: Stanisław Smyrak, Stanisław Buba, Zygmunt Chowaniak, Jan Spyрка, Zbigniew Bugajski, Janusz Marek, Kazimierz Marek, Jan Kudzia.

Skład kapeli: Eugeniusz Dyrzcz, Józef Chowaniak (I skrzypce), Karol Sałaciak (klarnet), Grzegorz Haczyński (II skrzypce), Adam Trzebuniak (sekund), Stanisław Kudzia (kontrabas).

Trzecia grupa dziecięca została włączona do zespołu w 1965 r. Po ukończeniu szkoły, niektórzy członkowie zespołu dziecięcego dołączali do grupy młodzieżowej. Trzy grupy wiekowe działały do 1975 roku. W tym okresie skojarzyły się w zespole dwa małżeństwa: Stefania Szpak i Stefan Szczurek oraz Stanisława Marek i Jan Drwal. W zespole występowały całe rodziny: Tomczakowie z czwórką dzieci, dwie rodziny Marków i po troje ich dzieci, Dyrzczowie, Gąsiorowie i inni. Grupa gazdów i gości zakończyła swoją działalność występem na „Barbórkę” 4 grudnia 1974 r. w KWK „Staszic” w Katowicach. Jak wspominają – był to niezapomniany występ całego zespołu gazdów, młodzieży i jednej pary dziecięcej: Ali i Stasia Marków. Przygotowano dla zespołu specjalny program pobytu w kopalni. Wyjazd ten był godnym podsumowaniem prawie dwunastoletniej pracy dwóch grup wiekowych, który pozostał w pamięci uczestników. W 1975 roku grupę młodzieżową przekazano do nowo utworzonego GOK.

Pozostała grupa dziecięca, która nadal istnieje przy Szkole Podstawowej nr 5 w Zawoi-Gołyni. Z tej grupy absolwenci z lat: 1975, 1976, 1977 utworzyli grupę młodzieżową, która występowała ostatni raz na TKB w 1977 r. w Szczyrku i Wiśle; byli to: Małgorzata Oleksa, Sabina Spyрка, Barbara Żurek, Janina Gasek, Alina Marek, Anna Marek, Małgorzata Dyrzcz, Teresa

Tomczak, Stanisława Marek, Roman Basiura, Stanisław Chowaniak, Jerzy Drobny, Wiesław Kozina, Leszek Pacyga, Stanisław Marek, Kazimierz Makoś, Andrzej Makoś.

W roku 1982 powstała grupa śpiewacza KGW „Zawojanki” w Zawoi Dolnej pod kierownictwem Zofii Bugajskiej wchodząca w skład zespołu „Babiogórcy”, która często występuje razem z grupą dziecięcą (od roku 1999 kierownikiem artystycznym grupy dziecięcej jest Małgorzata Bogacz z domu Bugajska, a konsultantem nadal Zofia Bugajska). W skład KGW „Zawojanki” wchodzi: Emilia Surzyn (kierownik organizacyjny), Zofia Bugajska (kierownik artystyczny), Anna Dyrz, Janina Bogdanik, Halina Szczurek, Władysław Chowaniak, Irena Kosek, Emilia Trzebuniak, Zofia Żywica, Małgorzata Bogacz. Z pierwotnego składu „Zawojanek” odeszły ze względu na stan zdrowia: Emilia Baranek, Janina Mazur, Stanisława Kudzia, Maria Smyrak, Michalina Polak. Grupa „Zawojanek” wyróżnia się czystością gwary i siłą śpiewanych pieśni regionalnych, co zachwyca słuchających.

W okresie istnienia, poszczególne grupy Zespołu „Babiogórcy” dały setki koncertów. Występowały na różnych festiwalach, imprezach krajowych i międzynarodowych zdobywając wiele wyróżnień, dyplomów, nagród i odznaczeń. Największa ilość występów przypada na lata 1963–1994. W repertuarze zespołu były i są prezentowane pieśni, tańce, obrzędy, zwyczaje, widowiska, legendy i opowiadania regionu Babiej Góry od strony północnej Zawoi i okolic, z dbałością o zachowanie autentyczności i czystości tradycji regionu babiogórskiego w materiale muzycznym, tanecznym i obrzędowym.

Widowiska w programie to: *Wesele w Zawoi, Hej, chłopcy na Mazury, Gry i zabawy, Dożynki pod Babią Górą, Na polanie, Pasterskie śpiewanie, Imieniny krzesne matki, Przy pogródce po odpuszcie, Zwyczaj wypędzania bydła wiosną* oraz sceny rodzajowe: *Przebieranie wełny, Skubanie piórek, Kwiaty pod obrazami, Kołędowanie, Majówka przy kapliczce*, itp.

W latach 60-tych zespół nagrał program dla Polskiego Radia, który był odtwarzany 22 razy. Natomiast w roku 2002 dwa programy dla TVP2: *Kołędowanie pod Babią Górą i Majówka w Zawoi przy kapliczce*.

Grupa dziecięca „Babiogórcy” i KGW „Zawojanki” aktywnie uczestniczą w różnego rodzaju uroczystościach środowiskowych, gminnych, powiatowych, biorąc udział w przeglądach i konkursach organizowanych przez Małopolskie Centrum Kultury jak: „Wstążka Krakowska”, „Drużbacka”, „Pastuszkowe kołędowanie”, „Babiogórskie posiadłości i podłazy” – od lat zdobywając wyróżnienia od I do III miejsca za czystość gwary i śpiewu, strój, stare pieśni i pastorałki.

Zespół „Babiogórcy” był współzałożycielem imprezy „Babiogórska Jesień” w 1985 roku i w każdej edycji bierze czynny udział przyczyniając się do umacniania i przekazywania regionalnej tożsamości kulturowej. Aktualny wykaz członków grupy dziecięcej „Babiogórcy” to uczniowie klas V i VI

SP nr 5 w Zawoi-Gołyni: Sabina Basiura, Patrycja Front, Kamila Makoś, Patrycja Suwaj, Patrycja Szafraniec, Bernadetta Kosek, Klaudia Bartyzel, Dominika Oleksa, Kinga Pacyga, Tomasz Chowaniak, Tomasz Gaweł, Wojciech Mosur, Dawid Olszówka, Majkel Snochowski, Marcin Szczurek.

Ze zgromadzonych zbiorów „Babigórców” czerpią inne powstające zespoły do swoich programów oraz służą one jako źródła do prac naukowych, maturalnych i magisterskich.

Od 1963 roku do chwili obecnej przez zespół „Babigórcy” przewinęło się około 760 osób. Jeżeli każda z tych osób przekaze swoim dzieciom i wnukom czystą nutę babigórską, przyczyni się tym do pomnożenia i przekazania dorobku kultury regionu. Wielu byłych członków zespołu nadal uczestniczy w tworzeniu grup folklorystycznych np. Jan Żurek z obojścia Chowaniacy ze swoimi dziećmi stworzył kapelę rodzinną, wszyscy grają w Zespole Regionalnym „Juzyna” i w orkiestrze dętej przy OSP. Córka Zofii Bugajskiej – Małgorzata Bogacz od trzeciego roku życia występowała w zespole mamy. Od 1980 r. po ukończeniu studiów muzycznych jest choreografem, a w 1999 roku przejęła kierownictwo grupy dziecięcej „Babigórców”, którym kieruje nadal będąc jednocześnie dyrektorem Szkoły Podstawowej nr 5 w Zawoi-Gołyni. Trójka jej dzieci należała niegdyś do zespołu i przez pewien czas wchodzili razem z mamą w skład kapeli „Babigórców”. Syn Zofii – Zbigniew także występował w zespole „Babigórcy”, od ósmego roku

instytucje

„Babigórcy” na Babigórskiej Jesieni 2001 z wójtem gminy Zawoja i jego zastępcą

życia. Od 1968 r. pomagał w prowadzeniu zespołu jako kierownik muzyczny. W roku 1993 założył swój własny rodzinny zespół. On i jego czworo dzieci to dzisiaj znana i ceniona rodzinna kapela Bugajskich z Kęt. Zdobyła wiele prestiżowych nagród na festiwalach krajowych i międzynarodowych, prezentuje muzykę ludową z różnych regionów Polski, sakralną, ale przede wszystkim z regionu babiogórskiego, która zachwyca swoim pięknem słuchaczy zarówno na terenie kraju, jak i w różnych krajach Europy, m.in. Belgii, Francji, Niemczech, Szwajcarii, Włoszech, na Litwie. Małgorzata i Zbigniew są współautorami razem z mamą wydanych: *Babiogórskie pieśni i tańce*, *Obrzęd weselny w Zawoi*, *Pastorałki babiogórskie*. Małgorzata jest również pomysłodawcą Izby Regionalnej działającej przy SP nr 5 w Zawoi, która pełni ważną rolę w działalności regionalnej „Babiogórców” propagując dawną kulturę duchową i materialną mieszkańców babiogórskiej okolicy oraz potrawy regionalne.

Nie sposób opisać bogatą historię działalności zespołu „Babiogórcy” przez okres 50 lat, wszystkich przeżyć tych radosnych z dokonań i tych trudnych chwil. Zawdzięczamy to wszystkim, którzy współtworzyli zespół w 1963 r. w bardzo trudnych warunkach i tym wszystkim, którzy uczestniczyli i odeszli oraz tym, którzy nadal uczestniczą w działalności zespołu, by mieli świadomość, że jakąś część każdy z nich wniósł i wnosi w utrwalanie i przekazywanie tożsamości kulturowej pięknej ziemi babiogórskiej, że wspólny wysiłek mimo przemian nie poszedł na marne i służy góralom babiogórskim.

Weronika Balcer,
członek Zespołu Regionalnego „Babiogórcy”,
wnuczka Zofii Bugajskiej